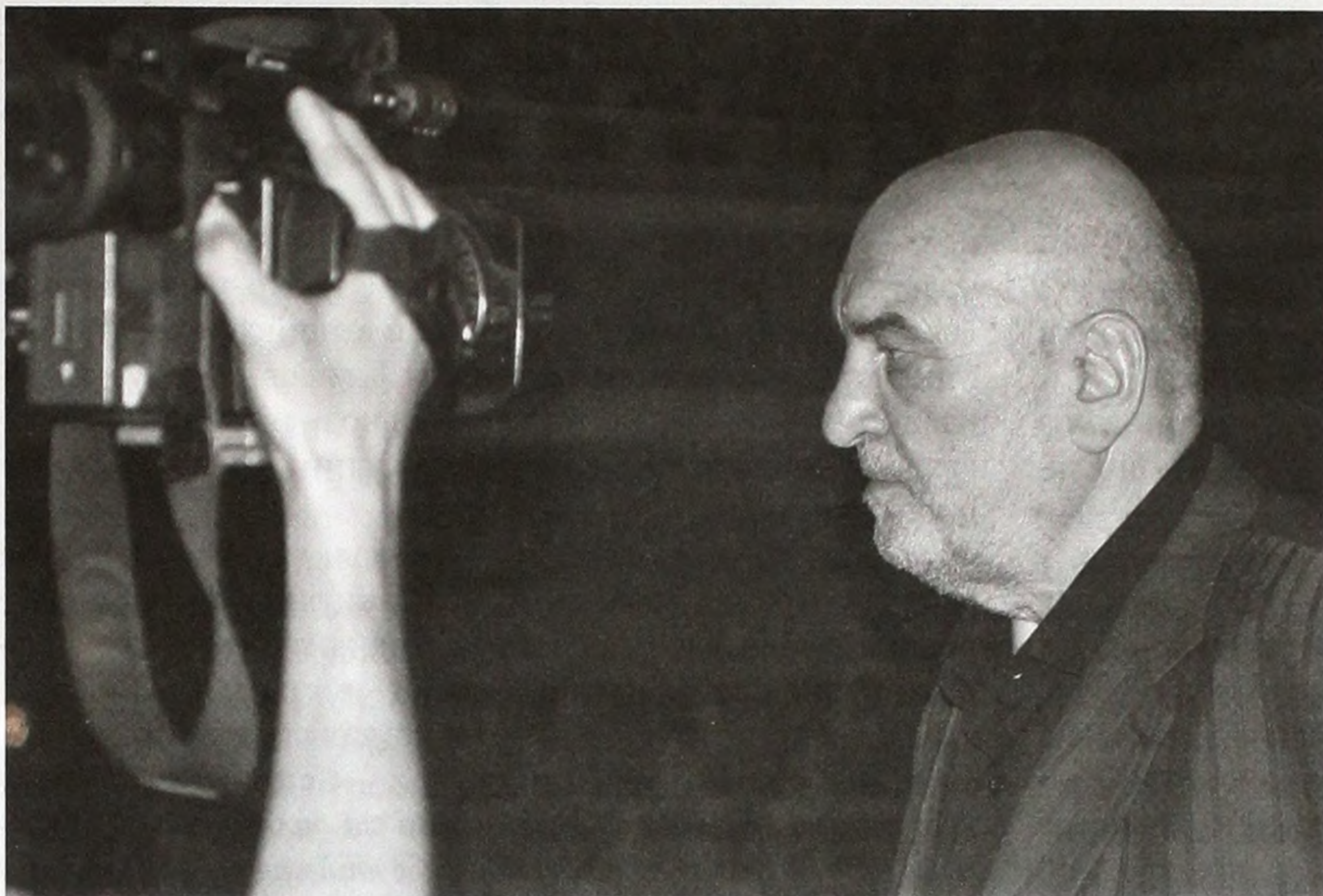

Олександр Чепалов

Реалізму споконвічна сила

Актор Олексій Петренко. 2011. Фото автора статті.

Петренко Олексій Васильович (н. 1938) — російський актор театру і кіно, народний артист Росії (1988). 1961 року закінчив Харківський театральний інститут. Працював в театрах Запоріжжя і Жданова (тепер — Маріуполь). З 1964 року — в театрі ім. Ленсовета, в 1978 — 1983 роках — у МХАТі. Знімався у фільмах «День сонця і дощу» (1968, Фарцовщик), «Король Лір» (1971, Освальд), «Оповідь про те, як цар Петро арапа женив» (1976, Перто І), «Двадцять днів без війни» (1977, льотчик), «Одруження» (1978, Подкольосін), «Агонія» (1981, Распутін). «Дванадцять» (2008). В Україні зіграв у фільмах: «Хвилі Чорного моря», (1975-1976, телевізійний), «Поїзд надзвичайного призначення» (1980, Петровський), «Грачі» (1983, суддя), «Мистецтво жити в Одесі» (1989, Фроїм Грач), «Наліт» (1995), «Чорна рада» (2000, телевізійний, Богдан Хмельницький), «Ілюзія страху» (2007).

З ким тільки не порівнювали актора Олексія Петренка: із ковалем (справді навчався цій «гарячій» професії), з нічним сторожем, що калаталом не дає заснути совісті, із пароплавом, який сам прокладає собі русло. А насправді він ще у юності хотів стати бакенщиком, аби запалювати ліхтарі, що не дають кораблям вночі сісти на мілину. У чому зізнався, завітавши нещодавно до Харкова, міста своєї театральної юності.

Трапилось так, що на сцені театру опери та балету, який зазвичай віддається «на відкуп» заїзжим гастролерам, на фестивалі «Харківський бузок» Петренко виступав у чергу із Жаном-Полем Бельмондо та П'єром Рішаром, яких харківські кіномани небезпідставно обожають. Задля сприяння репетиціям Рішара денний виступ Петренка довелось навіть перенести з великої зали театру до малої, яка вміщує глядачів на дві третини менше. Але тут вже не довелось гадати — напівпорожня чи напівзаповнена зала — усі місця були заповнені вщерть, навіть «стоячі». До того ж, на відміну від вишуканого француза, якого й досі глядач приймає як дотепну «іграшку» і напівпаралізованого Бельмондо, якому довелося тільки дивитися разом із глядачами на свої колишні довершені кінотрюки, Петренко виступив як «важковаговик», велетень духу, сьогоднішній активний проповідник великих ідей.

Ця трійця кінокумирів кількох поколінь і багатьох націй розміняла вже восьмий десяток. Але тільки у Петренка відчутно відкрилося інше дихання: його внутрішня міць та переконаність не просто підтримує робочий стан акто-

ра, а й вимагає корисного виходу, так потужний двигун не хоче працювати на холостих обертах. «Оскільки я часто був слабким, говорить Петренко, тобто був один, Господь мені в цій слабкості дарував силу. І якщо він ще подарує мені працездатності, яка є на сьогоднішній день, я буду щасливий і гадатиму, що марно прожив це життя». Мудрість митця не існує окремо від його творчої вдачі та часу, у який ми всі живемо. Цікаво порівняти, скажімо, комедійно витончені варіації на тему байки Лафонтена «Бабка і мурашка», виконані Рішаром (цими прийомами свого часу вміло користувався Андрій Миронов) та «Ворону і Лисицю», яку Петренко перетворює на загрозливу аналогію сучасного рейдерства. Надзвичайна сила його монологів криється у зітханнях і паузах, якомусь гіпнотичному мимренні і клекотанні — навіть не намагайтесь здогадатись, який саме смисл він хоче вкласти у знайомий текст — все одно передбачити це неможливо, і у фіналі ви будете здивовані так, ніби вперше його чули. Цього актора важко уявити собі на даху електропоїзда, який прямує вузькими тонелями паризького метро (неперевершена робота Бельмондо без допомоги дублера). Проте рухливість та особлива пластика Петренка лежать у діапазоні між водевільними (підтанцювки в куплетах) та скульптурно-героїчними фарбами, що він блискуче підтверджує у кожній з театральних та кіноробіт. Хіба цього замало? Серед ролей Олексія Петренка у його багатому кіноробку я б особливо виокремив ті, що приводили до «вибухової» дії його надзвичайну внутрішню енергію та особ-

Олексій Петренко та Володимир Висоцький у фільмі «Сказ про те, як цар Петро». Режисер Олександр Мітта. «Мосфільм», 1976.

Олексій Петренко у фільмі «Агонія». Режисер Елем Клімов. «Мосфільм», 1981.

ливості національної вдачі: Распутіна в «Агонії» Елема Клімова (хоча скільки невикористаних можливостей та історичних подробиць залишилось у цьому фільмі поза кадром). У «Сибірському циркулю» М. Михалкова чи не головним символом відчайдушності та завзятості його головних героїв став генерал Радлов. Такі кадри, коли п'яний генерал закушує гранованим стаканом або коли його «витверезжують» водою з ополонки взагалі важко пригадати у російському кінематографі. І ще я дуже люблю його Петра у стрічці О. Мітти «Сказ про те, як цар Петро арапа одружував». Там вибухові Олексій Петренко з Володимиром Висоцьким створили унікальний дует двох непокірних людей, один з яких – цар – поважає щирість власного арапа.

Сила впливу Петренка насамперед у його голосі (трошки «неправильному», зі своєрідним носовим призвуком, але напрочуд співочому, інтонаційно багатому. Тому він може працювати і півчим на кліросі, читати «Діяння святих апостолів», виконувати арії з басового репертуару російських композиторів і українські народні пісні, яким надає несподіваного змістовного забарвлення. Разом із чудовим музикантом театру О. Камбурової, гітаристом В'ячеславом Голіковим (який грає немов цілий оркестр) Петренко задумав показати концертну програму «Улюблені пісні великих людей» і одну таку пісню, яку полюбляв Микола Гоголь, вже показав харків'янам. Воістину, «скажи мені, які пісні співаєш, і я скажу, хто ти».

Великий російський актор М. Щепкін (аналогії з яким

Олексій Петренко у фільмі «Двадцять днів без війни». Режисер Олексій Герман.

постійно напрошуються у зв'язку із життєвим шляхом і творчістю Петренка), писав у зверненні до молодих акторів, що сцена «любить людину, живу не одним тілом, а ще й головою та серцем. Роблячи крок на сцену, актор має залишити за порогом всі свої особисті турботи й піклування; забути, ким він був, і пам'ятати тільки, ким він є на сцені. У реальному житті, підказував він, якщо хочуть добре довідатися про якусь людину, то розпитують на місці проживання про її спосіб життя й звички, про друзів і знайомих, і точно так має відбуватися й в акторській справі. Читаючи роль, усіма силами намагайся змусити себе так думати й почувати, як думає й відчуває той, кого ти повинен грати; намагайся, так би мовити, розжувати й проковтнути всю роль, щоб вона увійшла тобі в плоть і кров. Досягнеш цього – і в тобі самі народяться й щирі звуки голосу й правильні жести, а без цього, яких ти пружин не підводи, а все буде погано...».

Сказано немов про творчий метод Петренка, психологічний реалізм якого має напрочуд своєрідні особливості та міцний зв'язок із традиціями російської та української акторських шкіл, які дуже складно виокремити одну від іншої. Олексій Петренко і не намагається цього зробити – його життєва і творча біографія із визначальною зупинкою в Харкові (а потім у Запоріжжі та Маріуполі, Петербурзі та Москві) підтверджує, що кордонів у творчості великих митців взагалі не існує. Зрозуміло, що йому болять за батьківщину, її негаразди, коли він виголошує такий тост: «Вип'ємо за Україну. Вона не винувата».